

DIE JV STALIN WORKS-KONTROVERSIE

Gustav Hendrich¹

“Books are not absolutely dead things, but do contain a potency of life in them to be as active as the soul was whose progeny they are” – Areopagita (1644)²

Abstract

During the apartheid era in South Africa many literary and creative book publications were declared undesirable and were banned by the organs of censorship. In the interests of state security communist publications were considered a threat in a state with a predominantly Christian-Calvinist religion and capitalist system. Publications by political figures such as Karl Marx, Vladimir Lenin and Joseph Stalin were banned in the early 1960s on account of their propagandist elements. In particular, strong objection was made against the writings of Stalin contained in his Works. Following the banning of Works this publication was out of bounds to the public for nearly two decades. As a result of internal changes in perception, as well as the management of publication control after 1977, the way was opened for the review of previously banned publications. Increasing pressure and pleas emanated from academic circles for freedom to consult historical sources for study and research purposes first hand. In 1982 there was an appeal case for lifting the ban on Works, which in fact throws light on the contentiousness around this work by Stalin. Since the ban on possession of this publication was lifted and it being fully unbanned in 1991, the successful appeal may be considered a victory for free expression and learning. It is the purpose of this article to describe and historically analyse the background of censorship under apartheid.

Keywords: Censorship; apartheid, South Africa; publications control; banning; Joseph Stalin; communism; freedom of opinion.

Slutelwoorde: Sensuur; apartheid; Suid-Afrika; publikasiebeheer; verbanning; Joseph Stalin; kommunisme; meningsvryheid.

1. INLEIDING

Die belangrikheid van literatuur deur sowel belangrike as minder befaamde skrywers kan nie as bronne van begrips- en kennisverruiming oor historiese of filosofiese aangeleenthede in die besonder misken word nie. Boekreekse en versamelings deur filosowe, historici of teoretici is in die verlede in ’n mindere of meerdere mate as handleidings, verwysingsraamwerke of bronne van inspirasie bestudeer. In aansluiting by die veronderstelling dat boeke ’n “potency of life” is, soos verkondig deur Areopagita (1644), is dit ’n onmiskenbare feit dat literatuur van

1 Nagraadse student, Departement Geskiedenis, Universiteit van Stellenbosch. E-pos: gustavhendrich@gmail.com

2 JCW van Rooyen, *Censorship in South Africa: being a commentary on the application of the Publications Act* (Kaapstad, 1987), p. 20.

skrywers met politieke oortuigings 'n besliste drakrag bevat. In sommige gevalle is daardie oortuigings of menings egter teenstrydig met die gesagsorde en ideologie van 'n bepaalde staat of die bewindhebbers daarvan. Gedurende die apartheidsera in Suid-Afrika is tientalle boeke met andersdenkende politieke sienings aan sensuur onderwerp. As gevolg van Suid-Afrika se algehele teenkanting en onverdraagsaamheid teen kommunisme is talle boeke met kommunistiese strekking as ongewens verklaar en verbied. Die berugte boekreeks van die Sowjetleier, Joseph Vissarionovich Stalin, wat wêreldwyd versprei is, is summier in Suid-Afrika verban. Die verbanning van die boeke sou insgelyks tot 'n omstredenheid en kontroversie aanleiding gee. In die artikel word beoog om die kontroversie teen die agtergrond van apartheidensensuur in Suid-Afrika histories te ondersoek.

2. DIE OPKOMS VAN SENSUUR IN APARTHEID-SUID-AFRIKA

Dit is belangrik om die historiese agtergrond van sensuur binne die Suid-Afrikaanse konteks gedurende die apartheidsera te begryp, omdat dit inderwaarheid die grondslag gelê het vir die uiteindelijke verbanning van talle boeke, mediapublikasies of ander vorme van literatuur. Dit sou egter 'n wanopvatting wees om slegs Suid-Afrika as staat met 'n rigiede sensuur uit te sonder. Die inperking van die vryheid van spraak of uitdrukking is 'n algemene verskynsel in bykans alle state, maar dit is duidelik dat die strengheid ("severity") van sensuur in Suid-Afrika van so 'n drakoniese aard was dat die regering sterk opgetree het teen wetsoortreders en literatuur wat vermoedelike 'n opskudding kon veroorsaak.

Sensuur is na die unifikasie van Suid-Afrika in 1910 deur die Britse Statutêre Raad van Sensors ingestel om die nuwe medium van filmbeeldmateriaal vir sekere ongewensthede te evalueer. Teen 1934 is die magte van die Uniale sensuurwette ook na ingevoerde boeke en tydskrifte uitgebrei.³ Die gebruik van sensuur as vorm van staatsregulering het geleidelik in die regeringstelsel ingebed geraak. Daar is voortdurend met doeanekontrolle saamgewerk om die inkom en verspreiding van buitelandse literatuur te reguleer. Nadat Afrikanernasionalisme met die verkiesingsoorwinning van die Nasionale Party in 1948 geseëvier het, is daar voortgegaan om sensuur volgens partypolitieke voorkeure aan te pas. In 1954 het die Nasionale Party (NP)-leier, dr. DF Malan, 'n kommissie van ondersoek na "undersirable publications" aangestel om enige potensiële bedreiging teen die opkomende apartheidregering te verhoed.

Ondanks buiteparlementêre verset teen die toenemende onderdrukkende aard en *status quo* van die apartheidstelsel (afsonderlike ontwikkeling van rassegroepe) waarin Afrikaners as minderheidsgroep voortaan die dominante staatsgroep sou

3 PD McDonald, *Literature police: Apartheid censorship and its cultural consequences* (Londen, 2009), pp. 21-22.

uitmaak, kon sensuur dus gebruik word om die vryheid van uitdrukking deur byvoorbeeld staatsgevaarlike literatuur te onderdruk. Dit was belangrik dat die volksgees van die Afrikanerkultuur, die Christelik-Calvinistiese godsdiens met die Nederduitse Gereformeerde Kerk as belangrike steunpilaar, asook politieke staatsmag ten alle koste teen afbrekende of diskrediterende literatuur beskerm moes word. Hoewel dit nie binne die raamwerk van die artikel val nie, is dit noemenswaardig dat sekere Afrikanerskrywers en kritici, soos onder andere André P Brink, Etienne Leroux en Breyten Breytenbach byvoorbeeld terselfdertyd ook deur die sensuurwette vir hul satires of bevraagtekening van die moraliteit van die apartheidstelsel geroskam is.⁴ Die passiewe weerstand deur Afrikanerintellektueles sou as “lojale verzet” (“loyal resistance”) bekendheid verwerf.⁵ Afgesien van hul beperkte invloed het dit in werklikheid tweespalt tussen liberale en konserwatiewe Afrikanergroeperings tot gevolg gehad.

Met die doel om verdere regeringsopposisie uit die weg te ruim, is die gevaar van die insypeling van kommunisme, in die volksmond bekend as die “Rooi Gevaar”, deur wetgewing geneutraliseer. In 1950 is die Wet op die Onderdrukking van Kommunisme deur die parlement bekragtig om onder meer die Suid-Afrikaanse Kommunisteparty te verban, maar ook om die liberale Engelssprekende koerante, met kommunistiese ondertone, aan bande te lê.⁶ Die wet het bowenal bepaal dat persone of organisasies wat daarvan verdink is dat hulle pro-kommunisties was, verban kon word. Volgens die verslag van die Uniale regering oor die Unlawful Organizations Bill van 1950 is die beginsels en regulasies van die wet rakende publikasies soos volg uiteengesit: “It shall prohibit the printing, publication or distribution of such periodicals or publications or of any other publication by such person or organization and shall order that all copies of such periodical or publication be confiscated and withdrawn from circulation and be destroyed and, in addition, may order his or its property, or so much thereof as it deems fit, subject to the prior rights of creditors, to be forfeited to the State, whereupon the provisions of section three relating to the appointment of a trustee or liquidator shall *mutatis mutandis* apply.”⁷ Ten spyte van die onversetlike bepaling het kommunistiese lektuur wat onwettig gepubliseer is steeds in Suid-Afrika voorgekom. Die setel van die apartheidsensuur was gevolglik strategies in Kaapstad geleë, aangesien dit Suid-Afrika se belangrikste hawe was waar alle burokratiese besluitnemings geneem is.⁸

4 Anon., *Censorship and apartheid in South Africa*. A report by the Pen Freedom to Write Committee (New York, PEN American Center, 1985), p. 9.

5 McDonald, p. 28.

6 Anon., *Censorship and apartheid in South Africa*, p. 20; McDonald, p. 22.

7 Union of South Africa [S.C. 12 – ‘50.] Subject of the Unlawful Organizations Bill. Report on the Select Committee on subject of the Unlawful Organizations Bill, 1950 (House of Assembly, Kaapstad), p. xxv.

8 McDonald, p. 39.

As verdere poging om die effektiwiteit van sensuur te verbeter, het die Suid-Afrikaanse parlement in 1963 die Wet op Publikasies en Vermaaklikheid goedgekeur. Hierdie wet het bepaal dat alle publikasies beoordeel moes word, en indien dit onwenslik sou wees, verbied kon word indien dit as polities inkorrekt of aanstootlik verklaar is. Dit was geensins toelaatbaar om byvoorbeeld 'n verbanne boek te reproduseer, in te voer of onderling te versprei nie, en in sommige gevalle kon 'n verbod op die besitreg daarvan geplaas word.⁹ Oortreders kon strafregtelik en volgens die Wet op Terrorisme aangekla word. Na die Sharpeville-voorval op 21 Maart 1960 en die latere republiekwording op 31 Mei 1961 het sensuur en publikasiebeheer toenemend onversetlik en onverdraagsaam jeens kommunisme, asook teen lektuur van aktiviste van die swart bewussynbeweging geword. Publikasiebeheer is voortaan deur die Direkoraat van Publikasies geadminestreer en onderskeie komitees is aangewys om voorgelegde publikasies te beoordeel. Komiteedelede kon uit 'n lys wat by die Direkoraat verkrygbaar was, gekies en deur die minister van binnelandse sake aangestel word.¹⁰ Op hierdie manier kon gepaste kandidate vir sensuurposte verkry word, en dus bydra tot die konsolidasie van die apartheid-sensuurorgane. Die basiese kriteria was dat apartheidsensors deurentyd 'n nasionalistiese ingesteldheid moes openbaar en oor kundigheid van 'n bepaalde vakgebied moes beskik. Daar was etlike sensors wat dikwels in gebreke gebly het om 'n besliste, regmatige en gebalanseerde oordeel oor 'n spesifieke publikasie te vel, sonder om noodwendig die letterkundige of literêre waarde in ag te neem. Volgens Alexander Hepple, 'n kundige van persbeheer in Suid-Afrika, was daar "the peculiar intellectual deficiency which prompts our censors to ban everything from the communist world".¹¹ So byvoorbeeld is talle minder polities-georiënteerde boeke, soos *World Trade Union News* en *Higher Education in the USSR*, as ongewens verklaar. Vooroordele en veralgemenings het telkens voorgekom en meegebring dat sommige publikasies deur die direkoraat verban, maar terselfdertyd deur 'n komitee goedgekeur kon word.

Publikasies kon deur doeanebeheer, die polisie of die publiek aan die direkoraat vir oorweging voorgelê word. Volgens hierdie prosedure sou 'n spesiale komitee oor die wenslikheid en toelaatbaarheid van 'n publikasie beslis. 'n Spesiale komitee rakende kommunisme is in die 1970's deur die direkoraat aangestel: "As a result of the great number of communist and state-security publications continually being sent, solicited or not, to organisations and members of the public in South Africa, a committee of highly specialized members was constituted to deal with these publications and to decide whether they were undesirable or not within the meaning of section 47(2) of the Act. This specialized committee functions on a more or less

9 M de Lange, *The muzzled muse: Literature and censorship in South Africa* (Amsterdam, 1997), p. 8.

10 McDonald, p. 63.

11 A Hepple, *Censorship and press control in South Africa* (Johannesburg, 1960), pp. 44-45.

permanent basis and holds weekly meetings.”¹² Indien ’n publikasie omstrede was, kon sodanige publikasie na die hooggeregshof verwys word. As gevolg van politieke redes en die hoë regskostes verbonde daaraan is die reg tot appèl drasties omseil deur die skepping van ’n Publications Appeal Board (PAB) in 1974.¹³ Advokaat Arthur Suzman het sy misnoë oor die miskenning van die hooggeregshof en appèlreg uitgespreek en verwys na “the hollowness of members of the (PA) Board”. Hy het sterk kritiek gelewer dat “freedom of expression would be further curtailed and we would witness a yet further encroachment of the Rule of Law”.¹⁴ Die PAB sou agter geslote deure vergader, maar was verplig om hul beslissings oor publikasies in sowel verslae as die amptelike regeringskoerant, die *Government Gazette*, te publiseer. Peter McDonald beweer in sy studie oor sensuur in Suid-Afrika dat daar algaande ’n groter neiging was “to hear the other side” van ’n publikasievoorlegging, hoewel hy die PAB steeds as ’n instrument van onderdrukking beskou het.¹⁵ Met die direktoraat en PAB het die regering sy houvas op sensuur versterk, sodat daar strenger teen ongewenste literatuur opgetree kon word.

Die Wet op Publikasies is in 1978 aangepas om groter regverdigheid en evaluering in die besluitnemingsproses moontlik te maak. Die aanpassing is hoofsaaklik teweeggebring weens die hewige dispuut in Afrikanerkringe oor die omstrede verbanning van ’n Afrikaanse letterkundige boek, *Magersfontein, O Magersfontein!* deur Etienne Leroux. ’n Belangrike verandering wat uit die dispuut voorgevloei het, was dat die beoordelingskriteria rondom die “waarskynlike leser” (“likely reader”) begin wentel het. Die vraag wat hier gestel is, was “what will be its effect on the likely reader?” en nie soseer die invloed op die “average man” nie. Hoewel dit blyk dat hierdie kriteria meer verdraagsaamheid teenoor anti-apartheidskrywers getoon het, het die beleid van sensuur teen kommunistiese publikasies onveranderd gebly.¹⁶

Tydens die presidentskap van BJ Vorster en PW Botha vererger die teenkanting teen Sowjet-imperialisme en kommunisme vanweë die persepsie van ’n totale aanslag teen Suid-Afrika. Margreet de Lange het in ’n omvattende studie bevind dat die blote definiëring van kommunisme as “the doctrine of Marxian socialism as expounded by Lenin or Trotsky, which aims at the establishment of a despotic system based on the dictatorship of the proletariat”, so wyd en

12 Republic of South Africa. Report of the Publications Appeal Board and of the Directorate of Publications for the period April to December 1975 with an addendum on the Publications Control Board (Kaapstad, 1975), p. 12.

13 De Lange, p. 8.

14 A Suzman, *Censorship and courts: suggested abolition of the right of appeal to the Supreme Court from decisions of the Publications Control Board* (Kaapstad, Johannesburg en Londen, 1972), p. 11.

15 McDonald, pp. 60-61.

16 De Lange, p. 9.

vaag in die wetgewing uitgestippel is dat dit 'n “net large enough to catch virtually all publications hostile to the government” gespan het.¹⁷ Volgens die Wet op Binnelandse Veiligheid (voorheen die Wet op die Onderdrukking van Kommuniste), Artikel 47(2)(e), is bepaal dat die “vyande” van die apartheidsstaat nie slegs buitelandse aktiviste was nie, maar ook hoog aangeskrewe rewolusionêre skrywers.¹⁸ Die regering en sensuurorgane was dus van oordeel dat 'n publikasie van 'n skrywer die staatsveiligheid kon benadeel indien die inhoud daarvan 'n potensiële gevaar vir die algemene leser inhou.

3. STALIN AS POLITIEKE LEIER, SKRYWER EN TEORETIKUS

Die versamelde geskrifte, artikels en pamflette van die wêreldbekende politieke figuur van die twintigste eeu is deur bovermelde sensuurorgane van die Suid-Afrikaanse regering gesensureer. In hierdie verband is dit noodsaaklik om na Joseph Stalin as politieke skrywer en teoretikus van die Marxisme-Leninisme te verwys. Sonder twyfel was daar geskiedskrywing oor Stalin as politieke leier van die destydse Sowjetunie, hoewel daar veral in die Weste relatief weinig oor sy geskrifte bekend is.

Dit is 'n onbetwisbare feit dat Stalin een van die invloedrykste politieke leiers van sy tyd was. Jules Arthur het in sy ontleding van Stalin die standpunt gehuldig dat “no tyrant of history ever sought or amassed so vast a power”.¹⁹ As vurige rewolusionêr en pro-Marxistiese aktivis het Stalin sy aan sy met Vladimir Lenin, grondlegger van kommunisme in Rusland, tydens die Russiese Rewolusie van 1917 saamgewerk vir die totstandkoming van die Unie van Sosialistiese Sowjet-Republieke (USSR). Gedurende die Tsaristiese tydperk het Stalin as obskure persoonlikheid en leier van die “onderdrukte massas” opgang gemaak. Hy is telkens skuldig bevind aan rowery en opstokery en na Siberië verban.²⁰ As gevolg van sy vasberadenheid en leierskapseienskappe het Stalin stelselmatig die guns van sy aanhangers gewen, maar tegelykertyd ook die kuns van politieke uitskakeling van sy teenstanders bemeester.²¹ Na Lenin se dood het Stalin op geheimsinnige wyse sy teenstanders, onder andere Leo Trotsky, uit die weg geruim en sodoende absolute mag van die diktatuur van die proletariaat op homself verenig. Deur middel van die ekonomiese Vyfjaarplanne het Stalin daarin geslaag om Rusland binne die bestek van 29 jaar van 'n agtergeblewe feodale samelewing tot 'n magtige, geïndustrialiseerde moondheid te transformeer. Die Russiese kleinboere en werker-

17 *Ibid.*, p. 26.

18 Van Rooyen, pp. 132-133.

19 J Archer, *Man of steel, Joseph Stalin* (Folkstone, 1974), p. 175.

20 SB Montefiore, *Young Stalin* (Londen, 2007), pp. 112-115.

21 I Grey, *Stalin: Man of history* (Londen, 1979), p. 445.

stand het hom algaande as die grootste mens op aarde beskou – ’n god. Na die Tweede Wêreldoorlog en die Sowjet-oorwinning teen Nazi-Duitsland in 1945, is Stalin weereens vir sy leierskap geloof.

Die wandade en wreedhede van die Stalin-bewind sou egter onrusbarende afmetings aanneem – deur die moord op nagenoeg 20 miljoen mense – alles in die naam van kommunistiese vryheid. Bruce Franklin het in sy studie oor Stalin se geskifte die mening uitgespreek dat hy opgevoed is met die idee dat Stalin slegs ’n “tyrant, butcher, hated and feared by the people of the Soviet Union and the world” was. Desondanks het Franklin later verneem dat Stalin vir ongeveer ’n biljoen mense ’n simbool van “bevryding” was en sy naam as emosionele huishoudelike woord bekend geword het.²²

Stalin het egter nie slegs sy stempel op die politieke landskap afgedruk nie, maar ook sy ideologiese sienings op skrif bekend gestel. In sy kinderjare het hy ’n elementêre skryfvaardigheid deur ortodokse teologiese opleiding in Georgië ontvang en dit tydens sy opkoms as aanhanger van Marxisme as kommunikasie-medium beskou. Aangesien Stalin grootliks in die skaduwee van Lenin gestaan het, is hy merendeels genoop om ten spyte van sy organisatoriese vaardighede homself ook as teoretikus te bewys.²³ Dit is opmerklik dat Stalin se vlak van filosofiese beredenering, vergeleke met sy tydgenote soos Lenin en Trotsky, van naïwiteit en primitiwiteit getuig het. Krities gesproke kon die geskifte van Stalin nie in die minste as opspraakwekkend beskou word nie. Nie eens Stalin se bekendste geskifte, waaronder die artikel, vertaal as “Anarchism or Bolshivism”, is gewild geag nie. Hy is gevolglik genoop om Lenin se ideologie en nalatenskap te verkondig.

Stalin se skryfstyl was kripties en kenmerkend van ’n kategorieuse denkwysie met telegrafiese sinne sonder enige beduidende diepsinnigheid. Dit sou juis daardie eenvoudige skryfstyl wees wat deur al sy volgelinge verstaan kon word. Volgens Dmitri Volkogonov se uitgebreide biografie oor Stalin, het hy as leier meesterlik daarin geslaag om sy teoretiese skryfwerk met die praktyk te verbind. Volkogonov het Stalin se skryfstyl soos volg opgesom: “His every utterance was a programme. By vulgarising, simplifying and giving everything a straightforward, categorical quality, Stalin’s views acquired a primitive, orthodox character. He tried to link every theoretical proposition to concrete needs, not something that could be said of all Marxist theorists. On the other hand, the mechanical, automatic nature of this thinking, bordering as it did on fatalism, often imparted a quality of caricature to his writing.”²⁴ Metodologies gesproke, is daar min twyfel oor die egtheid van sy geskifte aangesien Stalin se assistente, wat werksaam was in die Sekretariaat,

22 B Franklin *et al.*, *The essential Stalin. Major theoretical writings 1905–1952* (Londen, 1973), p. 2; V Solovyov, *Inside the Kremlin* (Londen, 1987), pp. 201-202.

23 D Volkogonov, *Stalin. Triumph and tragedy* (Londen, 1991), p. 117.

24 *Ibid.*, p. 119.

vertel het dat hy self aan sy artikels gewerk en daaglik 'n enorme hoeveelheid leesstof bestudeer het.

'n Verdere kenmerk van Stalin as skrywer was sy doelgerigtheid om nie van sy oorspronklike oortuigings af te wyk nie. Sy eenvoudige en dikwels herhalende trant in sy vroeë stukke, het 'n soort teksboek-effek veroorsaak. Dit sou sy volgelinge en agitators goed pas, omdat hulle grotendeels 'n lae vlak van politieke kultuur en geletterdheid gehad het. Stalin se geskrifte was reflekerend van die dogmatisme en daarby toenemend pragmaties. Volgens Volkogonov is enkele artikels soos *Questions on Leninism* en *The foundations of Leninism* "turned into dogmatic phrasebooks by zealous Stalinist propagandists".²⁵ Selfs in China, die latere kommunistiese bondgenoot van die Sowjetunie, het Mao TseTung die geskrifte van Stalin as prysenswaardig beskou en na hom as "the greatest genius of our time" verwys.²⁶ Volgens Mao was Stalin se teoretiese geskrifte steeds die kern van wêreldkommunisme.

Die versamelde geskrifte van Stalin, getiteld *Works* (*Sochineniya* in Russies) is in 1946 deur die Marx-Engels-Lenin Institute of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union (Bolshiviks) in Moskou in 13 boekdele saamgestel. Sedertdien is dit wêreldwyd versprei en in verskeie tale vertaal.²⁷ Na die dood van Stalin in Maart 1953 het sy opvolger, Nikita Khrushchev, tot die verbystering van talle kommuniste, die wandade en vergrype van Stalin se terreur tydens 'n toespraak openbaar gemaak. Die skokkende openbarings was ontstellend en het sterk afbreek gedoen aan die "goddelike beeld" van Stalin en die verheerliking van sy geskrifte. In die Sowjetunie is Stalin se *Works* verban en het dit gevolglik minder toeganklik geword.²⁸ Die verbanning van sy versamelde geskrifte het egter nie beteken dat sy geskrifte waardeloos geword het nie, omdat sy ideologiese denke en dade steeds 'n indruk op miljoene mense gelaat het.

4. DIE JV STALIN WORKS IN SUID-AFRIKA VERBAN

In 'n eksterne bronneontleding van Stalin se *Works* is bevind dat tersiêre en navorsingsinstellings sedert die vyftigerjare die versameling as verwysingsbron bewaar het. Die bron was dus in vrye sirkulasie. Volgens indeksering het die Universiteitsbiblioteek van Stellenbosch byvoorbeeld 'n volledige boekreeks van *Works* op 27 Januarie 1959 op die rak geplaas.²⁹ Soos reeds vermeld, het die

25 *Ibid.*, p. 122.

26 Franklin *et al.*, pp. 2-3.

27 JV Stalin, *Works*. Volume 1, 1901-1907 (Moskou, 1952). Oorspronklike titel in Russies: ИВ Сталин: *Сочинения* (Государственное издательство политической литературы. Москва, 1946).

28 Franklin *et al.*, pp. 1-2; Anon., *The anti-Stalin campaign and international communism. A selection of documents edited by the Russian Institute Columbia University* (New York, 1956), p. 92.

29 Sien Stalin, *Works*. Volume 1, 1901-1907.

politieke klimaat in Suid-Afrika daartoe bygedra dat die toenemende gety golf teen kommunisme ook pro-kommunistiese literatuur sou insluit. In die BCS-argiefreëks is beskrywings van hierdie literatuur as aanstootlike materiaal deur die Publikasieraad uiteengesit. Gedurende April 1965 het 'n kworum, bestaande uit vier tot ses lede, die afsonderlike boekdele van *Works*, asook 'n vertaalde weergawe in Duits, ondersoek. In amptelike korrespondensie aan die Ontvanger van Doeane en Aksyns in Kaapstad het die Publikasieraad verklaar dat “die raad beslis dat ondervermelde goedere onbetaamlik, onweloweglik of aanstootlik is, en dat die invoer en verspreiding daarvan verbied word”.³⁰ Die Duitse weergawe, bekend as *Werke*, wat deur Dietz Verlag gepubliseer en deur 'n ongenoemde invoerder ingevoer is, is verbied.³¹ Soortgelyk aan bogenoemde weergawe sou die Engelse vertaling, veral weens sy groter toeganklikheid vir lesers in Suid-Afrika, as onweloweglik bestempel en eweneens verbied word.

Na die raadsbeslissing van 1965 was die versamelde geskrifte van Stalin vir bykans twee dekades lank vir die Suid-Afrikaanse publiek geslote. Daar word afgelei dat die redes en motiverings vir die verbanning van *Works* in geheimhouding en vertroulikheid gehul was. As gevolg van die wysigings op die wetsontwerp en Wet op Publikasies van 1974, kon publikasies vir herklassifisering of hersiening voorgelê word. Ondanks hierdie vergunning is *Works* weereens onder Wet 9(3); 47(2)(e) en op grond van redes in 'n verslagverklaring afgekeur. Die boekreëks is na 'n veiligheidskas oorgeplaas en die kennisgewing van verbanning is amptelik in die *Government Gazette* van 13 Mei 1977 gepubliseer.³²

Enkele van die redes word gevind in die verslag van prof. AH Murray, voorsitter van die komitee insake publikasies. As die staat se hoofkenner van kommunisme en professor in politieke filosofie aan die Universiteit van Kaapstad, het Murray 'n weldeurgronde, skerpsinnige uiteensetting van sy motiverings vir die afkeuring van *Works* aangebied. Na aanleiding van Murray se interne bronnekritiek is beweer dat die inhoud van al die boekdele “propagandisties en aansporend tot aksie” is. Ten opsigte van die skryfstyl is dit beskou as onkrities, onwetenskaplik en dat dit “geen perspektief op sake gee nie”.³³ Daarvolgens sou dit as uitstekende bron van inligting vir die nie-wetenskaplike leser en ondersteuner van die Marxisme-Leninisme kon dien. Volgens Murray kon *Works* dus as aanstootlike materiaal (“objectionable literature”) geag word omdat dit as “'n grondige basis vir die konkrete toepassing van kommunisme in die RSA” kon dien.³⁴

30 KAB: BCS 56 (Objectionable literature), band 612/65. JV Stalin, 1965.

31 KAB: BCS 57 (Objectionable literature), band 912/65. JV Stalin, 1965.

32 *Government Gazette*, 13 Mei 1977 (No. 832, Prohibition on possession of undesirable publications), p. 114.

33 KAB: IDP 3/95 (Objectionable literature), band P80/10/62. J Stalin Werke, band 5–12, 1921–1930, p. 2

34 *Ibid.*

Afgesien van die bewerings dat dit 'n boekreeks met sterk propagandistiese begroting en inhoud is, is daar gevrees vir die uitwerking van Stalin se duidelike voorskrifte vir strategieë en mikpunte met die oog op die verwesening van 'n soortgelyke Marxistiese rewolusie in Suid-Afrika. Volgens Murray en kol. CJW du Plooy was die ondersteunende motiverings daarvoor dat “elke bundel, en die reeks as geheel, 'n duidelike uiteensetting van Stalin se besondere strategie van rewolusie, naamlik vooraf beplanning, opleiding van die rewolusionêre élite, [en] die oornam van mag deur die Party (sic.)” verskaf het.³⁵ Dit is opmerklik dat die afkeuring hiervan oorwegend op die propagandistiese inhoud van slegs enkele gedeeltes, artikels en briewe van Stalin se versamelde geskrifte berus het, sonder om enigsins die historiese of filosofiese waarde as bepalende faktore in ag te neem. Die gevolglike omstredenheid of kontroversie oor *Works* het dus hoofsaaklik om die inherente “waarde” en “invloed” daarvan gewentel.

Teen die tagtigerjare het daar merkbare interne skommeling binne die sensuurorgane plaasgevind. Nadat JWC van Rooyen as jong regsprofessor aan die Universiteit Pretoria tot hoofsensor verkies is, is 'n meer gematigde houding teenoor publikasies ingeneem. In politieke kringe het dit as “repressive tolerance” bekend gestaan.³⁶ Dit het gelyk asof die eertydse onversetlikheid teen ongewenste publikasies afgeneem het, omdat minder publikasies verban is. Van Rooyen het die invloed van “hardliners” ingekort deur onder meer AH Murray se heraanloop om indiensneming te verwerp. Murray is ontslaan op grond van sy “biased, narrow-mindedness” en omdat hy “did not fit into the machine any more”.³⁷ Met Van Rooyen se aanstelling is die deur vir gesprekvoering oor voorheen verbanne publikasies dus heropen, hoewel dit tot 'n vloedgolf van besprekings aanleiding gegee het.

Voor Murray se ontslag was die argumente teen *Works* steeds partypolities en besluite is in belang van staatsveiligheid geneem. In Murray se korrespondensie met Van Rooyen oor bogenoemde publikasie, veral boekdele vyf tot 12, het Murray dit as 'n “ernstige saak” beskou en “sy snyt uitgespreek oor die uitwerking van die werke op SWAPO [South West African People's Organisation] se vegters en die ANC [African National Congress] as indirekte propagandamiddel”.³⁸ Volgens Murray was die “verfynde ingestudeerde metodes van propaganda wat gebruik word om die Marxistiese ‘beeld’ van sake by die bevolking ingang te laat vind, uiters gevaarlik”.³⁹ Die aanname was dus dat die publikasie as propagandamateriaal, indoktrinering en vir doeleindes van agitatie onder die swart meerderheidsbevolking

35 KAB: IDP 3/28 (Objectionable literature), band P76/12/26. J Stalin Werke, 5–12. 1977.

36 McDonald, pp. 76-77.

37 *Ibid.*, p. 80.

38 KAB: IDP 3/95 (Objectionable literature), band P80/10/62. J Stalin Werke, band 5–12, 1921-1930, p. 2.

39 *Ibid.*

van Suid-Afrika as aansporing tot opstand, of selfs “rewolusie” teen die blanke minderheidsbewind, gebruik kon word.

5. DIE APPÈL

Ten spyte van die dekadelange geslotenheid van Stalin se *Works* en argumente teen die beskikbaarstelling daarvan, is dit duidelik dat daar in akademiese kringe ’n behoefte was om die literatuur te benut. Christopher Merrett het aangetoon dat die behoefte veral gespruit het uit ’n begeerte om dieperliggende akademiese navorsing, en in ’n mindere mate kreatiewe skryfwerk, te bevorder. Volgens Merrett het die staat se rigiede sensuurbeleid op intellektuele onderdrukking neergekom, omdat kernbelangrike historiese hulpbronne nie beskikbaar was nie.⁴⁰ Weens die ontevredenheid was daar ’n voortdurende pleidooi vir *lehrenfreiheit* (“vryheid van studie/om te leer”), aangesien weinig bronne oor die “subject-matter” vir naslaanwerk of diepgaande studiedoeleindes beskikbaar was.⁴¹ ’n *Ad hoc*-komitee van die appèlraad oor publikasies is gevolglik aangestel om die stand van studies oor kommunisme aan tersiêre instellings in Suid-Afrika te ondersoek. Die *ad hoc*-komitee het onder voorsitterskap van prof. Gerrit Olivier van die Universiteit van Pretoria gestaan. In die bevindinge van die komiteeverslag is genoem dat daar ’n skreiende gebrek aan ernstige wetenskaplike studie oor kommunisme in sy breedste vorm onder akademië en professionele navorsers bestaan het. Uit die verslag het geblyk dat die groot leemte veral te wyte was aan die beskikbaarheid van dergelyke oorspronklike bronne en dat dit dus nie geraadpleeg kon word nie. Die nadeel daarvan was dat dit gelei het tot ’n gebrek aan kundigheid. Veralgemenings en oorvereenvoudigings van perspektiewe op die Sowjet-kommunistiese situasie het ’n grootliks verwronge beskouing daarvan meegebring. Onderliggend daaraan was die groot risiko verbonde aan die bestudering van kommunisme deur akademië. Hierdie benadering het hulle in ’n groot mate verhinder om die betrokke onderwerp met vrymoedigheid te bestudeer. Die gevolgtrekking van die verslag was dat “navorsing deur bevoegde Suid-Afrikaanse akademië oor die rol van kommunistiese en kommunisties-verwante bewegings, denke, strategieë en taktieke feitlik non-eksistent is”.⁴²

Die kwessie van staatsgevaarlike literatuur is ook deur die komitee bevraagteken. Die argument is aangevoer dat daar ’n teenstrydigheid en ongedifferensieerde benadering was in die persepsie oor staatsgevaarlike werke deur Westerse

40 C Merrett, *A culture of censorship: Secrecy and intellectual repression in South Africa* (Kaapstad, 1994), p. 199.

41 KAB: IDP 3/95 (Objectionable literature), band P80/10/62. J Stalin Werke, band 5–12, 1921–1930, p. 2.

42 KAB: IDP 3/289 (Objectionable literature), band 91/11/92. Verslag van die *ad hoc*-komitee van Appèlraad oor Publikasies, p. 2.

demokratiese filosowe en hul politieke teorieë. Hoewel bogenoemde lektuur nie subtiel aan kommunistiese literatuur gelykgestel kon word nie, is die volgende vergelyking getref: “dat sonder moeite sal bewys kan word dat die werke van John Locke, JJ Rousseau, John Stuart Mill (en andere) net so staatsgevaarlik in die Suid-Afrikaanse konteks kan wees. Nogtans is hierdie tipe werke vrylik beskikbaar, en bestaan daar geen besit- of verspreidingsverbod daarop nie.”⁴³ Dit blyk uit die aanname dat daar ’n onredelikheid bestaan het oor die toelating of verwerping van sekere politiek-filosofiese bronne.

Op 27 Januarie 1981 het die Direkoraat van Publikasies ’n appèlaansoek in ’n teleksboodskap aan die appèlraad gestuur om die algehele besitverbod onder Artikel 9(3) te betwis. Die appèl het spoedig in ’n geskil ontaard. EG Malan het as direkteur van publikasies die volgende uiteensettings van die appellante se gronde vir appèl bekend gemaak. Die appellante, wat hoofsaaklik verteenwoordigers van die veiligheidspolisie, die bibliotekaris van die staatsbiblioteek, asook bibliotekarisse van die Universiteit van Pretoria en die Universiteit van Suid-Afrika was, het die volgende verklaring uitgereik: “The unanimous view of all of these gentlemen was that the restrictions imposed in respect of sec 9(3) prohibitions are so severe that they defeat the purpose they seek to serve. Important sources of political knowledge are thereby lost to students – not because students are refused access to it but because of the frustration caused to them by the ‘red tape’ and especially the delay in gaining access. A student in the course of research finds the delay caused by applying for permission such that he avoids such books or resorts to inferior substitutions. Our intelligentsia cannot properly qualify themselves and students of politics are hindered in their researches.”⁴⁴ Daar is verder geargumenteer dat die verbod min of geen effek op die potensiele terroris of vryheidsvegters van ondergrondse bewegings sou hê nie, omdat hulle hul literatuur elders kon verkry. Hierbenewens is die bewering gemaak dat “political dissidents are not affected by the restrictions. They have other means for obtaining their literature. Furthermore the Republic is surrounded by a number of foreign States through which such books can reach them. Consequently the law-abiding citizen is at a disadvantage as against the non-law-abiding one.”⁴⁵

In die appèlaansoek is aangevoer dat ongeag die verbanning van Stalin se *Works* in die Sowjetunie, Stalin se geskifte verouderd geraak en impak verloor het. Die vraag is gestel dat indien *Works* as sodanig gevaarlik teen kommuniste self beskou is, waarom dit dan noodwendig in Suid-Afrika verbied moet word. Ten spyte van die appellante se verstandhouding dat die publikasie nie *de facto*

43 *Ibid.*, p. 3.

44 KAB: IDP 3/289 (Objectionable literature), band P80/12/33. Directorate of Publications. Wet op Publikasies, 1974. Appèl: Publikasies: J Stalin Works, vol 5-12, pp. 2-3.

45 *Ibid.*, p. 2.

goedgekeur kon word nie, is daar steeds druk toegepas vir die ophef van 'n besitverbod. Die publikasie sou dus steeds aan Artikel 47(2)(e) onderhewig wees en eerstens nie vrylik ingevoer of in boekwinkels versprei kon word nie, en tweedens sou die inhoud daarvan nie versprei kon word nie.⁴⁶ Daar is bepaal dat die bronne slegs deur die dosent en bibliotekaris van enkele staats- en universiteitsbiblioteke gekontroleer kon word. Die appèlraad moes dus besluit oor die wettigheid en regmatigheid van 'n besitverbod.

Na lang oorlegpleging tussen die appèlraadslede, met Van Rooyen as voorsitter, het die deurbraak gekom toe daar teen die instelling van 'n besitverbod besluit is.⁴⁷ Dit was veral die voorsitter wat 'n beslissende stem in die besluitnemingsproses gehad het om sodoende die deurslag hieraan te gee. In werklikheid was dit 'n stap in die rigting van groter literatuur- en publikasievryheid en is die idee van “repressive tolerance” bevestig. Hoewel die raad steeds sterk standpunt ingeneem het oor die propagandistiese gevaar van die publikasies is die volgende motiverings aangevoer: Eerstens het die raad bevind dat daar talle hoofstukke is wat uiters prosaïes is en oor probleme van 'n bloot plaaslike aard handel. Tweedens is die mening gehuldig dat “die boeke hoofsaaklik geskiedenis is wat algemeen bekend is”, en dat “die oproep tot bewapening, geweld en rewolusie of in algemene terme of slegs van toepassing [is] op toestande wat destyds in Rusland geheers het; daar is geen bloudruk vir 'n soortgelyke rewolusie in Suid-Afrika nie. Dit bevat ook nie noemenswaardige nuwe slagspreuke of idees wat met vrug deur opruiers gebruik kan word nie.”⁴⁸

Die laaste motivering het gespruit uit 'n ondersoek na die historiese waarde van *Works*. Die raad het bevind dat dit as wetenskaplike verhandeling oor kommunisme weinig waarde het, maar wel uit 'n geskiedkundige oogpunt. Dit kom neer op 'n eerstehandse relaas oor die verloop van die kommunistiese oorname in Rusland. “Die misstappe van die kommuniste en hulle terugslae word uitgebeeld, asook hoe hulle die foute van hulle opponente uitgebuit het. Dit is vir ons van belang om soortgelyke misstappe te vermy.”⁴⁹ As gevolg van bogenoemde motiverings het die raadsverslag afgesluit met die verklaring dat die appèl slaag en die besitverbod ingevolge Artikel 9(3) ter syde gestel word.

46 *Ibid.*, p. 4.

47 Die lede van die Appèlraad was soos volg: Prof. JCW van Rooyen (voorsitter), mnr. JJH Malherbe, mnr. CD Fuchs, genl. G Joubert, dr. CJH Venter en mnr. D Abernethy.

48 KAB: IDP 3/289 (Objectionable literature), band P80/12/35 (83/80). Report of the Publications Appeal Board. In die Appèlraad oor Publikasies. Insake besitverbod van die publikasie: “J. Stalin Works” – Boekdele 1-13.

49 *Ibid.*; L Silver, *A guide to political censorship in South Africa* (Johannesburg, Centre for Applied Legal Studies, 1984), p. 190.

6. INHOUDELIKE WAARDEBEPALING

In 'n poging om die waarde van die publikasie te bepaal, het die Veiligheidskomitee versoek dat 'n in-diepte ondersoek na die algemene inhoud van die boekdele van Stalin se *Works* gedoen word. Dit sou as maatstaf dien om die propagandistiese inslag op te weeg teen die historiese waarde daarvan. Volgens die verslag van die Veiligheidskomitee is die afsonderlike boekdele van die versamelde geskryfte krities ontleed.⁵⁰ As gevolg van Stalin se herhalende skryfstyl is daar bewyse van talle oorvleuelings in die boekdele aangaande sy persoonlike beskouings. Die kernonderwerpe van bespreking was die opkoms van Bolsjiewisme, die Oktoberrewolusie van 1917, die interne politieke magstryd tussen Stalin, Trotsky en Kamenev tydens die Russiese burgeroorlog, asook die snelle ontwikkeling van die Sowjetunie. Hoewel die verslag melding gemaak het van bogenoemde onderwerpe, is daar geen verwysing na Stalin se standpunte oor die ekonomiese ontwikkeling en sy ondersteunende statistiese inligting in byvoorbeeld boekdeel tien, 12 en 13 gemaak nie.⁵¹ In weerwil van die aanname dat *Works* heeltemal onwetenskaplik van aard is, is tabelle met produksiestatistiek tydens die Groot Depressie van 1929 tot 1933, wat wel insiggewend in ekonomiese studies kon wees, in hul ontleding geïgnoreer. Verkeie ander historiese onderwerpe oor Europese aangeleenthede is ook oor die hoof gesien. Die Britse staking van 1926, die vorming van 'n "Anglo-Russian Committee", die veranderende toestande in Pole onder die diktatuur van maarskalk Jozef Pilsudski, anti-Semitisme, asook Maximovich Gorki se persepsies van die rewolusie, is byvoorbeeld as belangrike onderwerpe misken.⁵² Daar is ook nie ag geslaan op Stalin se talle briewe en telegramme aan Russiese koerante soos *Pravda*, *Boshivik*, *Krestyanskaya Gazeta* en andere, soos die Georgiese koerant *Brdzola (The Struggle)*, en die intrinsieke waarde wat dit vir historiese studie kon hê nie.

Die raadsverslag het verklaar dat veral boekdele vyf tot 12 hoogs gevaarlike propagandistiese inhoud bevat. Die rede daarvoor was dat Stalin, veral na Lenin se dood in 1922, as't ware teruggeval het op die politiek-filosofiese verkondiging van Leninisme as sodanig, en sy geskryfte aangevul het met denkraamwerke vir

50 KAB: IDP 3/289 (Objectionable literature), band P80/12/33. Rapport van die Veiligheidskomitee op J Stalin Works – Vol. 5-12, pp. 6-11.

51 Stalin, volume 10, 1927 Augustus-Desember (Sien veral artikels: "The Fifteenth Congress of the C.P.S.U.", "The national economy as a whole"); Stalin, volume 12, April 1929-Junie 1930. (Sien veral artikel: "The growing crisis of world capitalism and the external situation in the U.S.S.R."); Stalin, volume 13, Julie 1930-Januarie 1934 (Sien artikel: Report to the Seventeenth Party Congress on the work of the Central Committee of the C.P.S.U.)

52 Stalin, volume 8, 1926 Januarie-November (Sien artikels: "The British strike and the events in Poland", "The Anglo-Russian Committee"); Stalin, volume 12, April 1929-Junie 1930 (Sien artikel: Letter to AM Gorki").

strategieë van rewolusie en die voortsetting daarvan. Vanweë sy begeerte om 'n kommunistiese wêreldrewolusie teweeg te bring, het Stalin 'n paar artikels in daardie boekdele ingesluit, naamlik “The October Revolution and the tactics of the Russian communists”, “The foundations of Leninism”, “Strategy of tactics of the Communist Party”, “Speech” en “Lenin”, wat op bogenoemde doelstelling gemik was.⁵³ Laasgenoemde artikel was hoofsaaklik 'n persoonlike lofprysing van Lenin se politieke leierskap en durf. Hoewel daar konstante eise aan kommuniste gestel is om volgens Lenin se riglyne te leef, was die artikel nie uitsluitlik propagandisties nie.

Stalin se geskrifte oor kolonialisme, imperialisme en afhanklike state is as minder insiggewend beskou, maar het volgens die raadsverslag propagandistiese ondertone bevat. Die kwessie van die onderdrukking van nasionaliteite in koloniale gebiede is bondig deur Stalin bespreek. Die Veiligheidskomitee het met groot omsigtigheid en sensitiwiteit gekyk na enkele artikels wat oor kolonialisme in die besonder gehandel het, omdat daar gevrees is dat 'n parallel tussen die toenemende bevrydingstryd in Suid-Afrika met die destydse rewolusionêre omstandighede in Rusland getref kon word. Tydens die Tiende Partykongres het Stalin byvoorbeeld vermeld dat “... colonies that are in the clutches of Britain, France, America and Japan, as regards such subject countries as Arabia, Mesopotamia, Turkey and Hindustan, i.e., countries which are colonies or semi-colonies, the right of nations to secede is a revolutionary slogan, and to abandon it would mean playing into the hands of the imperialists”.⁵⁴ In aansluiting by bogenoemde bespreking deur Stalin het hy in 'n daaropvolgende artikel, getitel “The immediate tasks of the communist elements in the colonial and dependant countries”, voortgegaan met die versoek tot “struggle” en ondermyning van die “national bourgeoisie”.⁵⁵ Dit is opmerklik dat Stalin se versoek jeens kolonialisme soortgelyk was aan dié van ander kommunistiese leiersfigure en grootliks op Lenin se beskouings en aanhalings oor koloniale aangeleenthede gesteun het. Desnieteenstaande het die raadsverslag dit as propagandisties beskou, hoofsaaklik omdat Stalin se planmatige voorstelle aan Chinese kommuniste teen imperialisme “baie nuttig vir toekomstige rewolusionêres” kon wees.⁵⁶

Die retoriese en herhalende trant in Stalin se lesings en debatvoering oor Leninisme gerig tot Sowjet- en buitelandse belangstellendes, is deurgaans opmerklik. Verskeie aanpassings by sommige van Stalin se vorige artikels, byvoorbeeld

53 Stalin, volume 6, 1924 (Sien artikels: Lenin, *A speech delivered at the second All-Union Congress of Soviets, January 28, 1924*; The Foundations of Leninism. Lectures delivered to the Sverdlov University; The October Revolution and the tactics of the Russian Communists.” Preface to the Book “*On the road to revolution*”).

54 Stalin, volume 5, 1921-1923 (The Tenth Congress of the R.C.P), p. 43.

55 Stalin, volume 7, 1925 (The immediate tasks of the communist elements in the colonial and dependent countries), pp. 107-109.

56 *Ibid.* Verslag van die *ad hoc*-Komitee van Appèlraad oor Publikasies, p. 9.

“Concerning questions of Leninism”, is eweneens in latere artikels aangebring. Vanweë die bykans monologiese herhalings is van die veronderstelling uitgegaan dat Stalin se *Works* noodwendig onkrities is. Tydens Stalin se gesprekvoering met buitelandse afgevaardigdes en studente, waaronder Chinese en Amerikaners, het hy praktiese antwoorde en kritiese standpunte op hul vrae gelewer.⁵⁷ Dit is onmiskenbaar dat die fundamentele ideologiese stryd tussen die kommunisme (wat teen ongeveer 1927 geleidelik gekonsolideer het) en die Westerse kapitalisme deurentyd die middelpunt van bespreking in sy geskrifte was. As vurige aanhanger van Lenin, het Stalin doelbewus die saak van kommunisme probeer bevorder deur velerlei praktiese strategieë in die bereiking daarvan bekend te stel. Hoewel daardie strategieë, waaronder ’n staatsgreep, die uitkakeling van die proletariaat en die rol van vakunies, inderwaarheid slegs op die twintiger- en dertigerjare van toepassing was, het die raadsverslag dit verkeerdlik geïnterpreteer deur die destydse toestande in Rusland op dié in Suid-Afrika gedurende die 1960’s toe te pas. Suid-Afrikaanse akademici sou baie kon leer by die basiese Stalinistiese opvattings oor byvoorbeeld die ineenstorting van kapitalisme en uiteindelijke oorsakeling na die kommunistiese bestel. Weens die ekonomiese krisis van 1929 tot 1933 wat Westerse lande ondervind het en waarvan die Sowjet-unie uitgesluit was, is die opvatting dat sosialisme die “beste” ekonomiese bestel is verder versterk.

In teenstelling met die raad se verwysing na die bespreking van die opkoms en ontstaan van die Sowjetunie as supermoondheid, industrialisering en kollektiwisering in *Works*, het die verslag geen melding gemaak van die waardebeplanning van boekdeel een tot vier nie. Daarin is onder meer Stalin se eerste politieke indrukke van die Tsaristiese heerskappy, die klassestryd, sienings van die olie-monopolie en die uitbuiting van arbeiders in die Georgiese stad Tiflis en Baku in Kaukasië, die Russies-Japanse Oorlog van 1904-1905, en die voor-rewolutionêre periode tydens die Eerste Wêreldoorlog breedvoerig geboekstaaf.⁵⁸ Dit lyk asof die raad *Works* slegs vanweë propagandistiese redes as ongewens verklaar het, ten koste van die historiese waarde van die afsonderlike boekdele.

Afgesien van die diskreditering van Stalin se geskrifte weens die oorvloedige propaganda-inslag, is besluit om die uitwerking van die publikasie op die “waarskynlike leser” te ondersoek. Vanweë die beperkte leserskring van hoofsaaklik akademici en navorsers in die vakgebiede geskiedenis en staatsleer, is beslis dat *Works* nie staatsbelange sou aantast nie. Die beslissing het verder gestipuleer

57 Stalin, volume 10, 1927 Augustus-Desember, pp. 97-141 (Sien artikel: “Interview with the first American labour delegation”).

58 Stalin, volume 1, 1901-1907 (Sien artikels: “Workers of the Caucasus, it is time to take revenge!”, Tiflis, 20 November 1905); Stalin, volume 2, 1907-1913 (Sien artikel: “The oil owners on economic terrorism”); Stalin, volume 3, 1917 Maart-Desember (Sien artikels: “The War; lagging behind the revolution”); Stalin, volume 4, November 1917-1920 (Sien artikel: “The logic of facts”).

dat die inhoud weinig invloed, nóg ideologies nóg rewolusionêr sou hê, aangesien Joseph Stalin in Marxisties-Leninistiese geleedere nie meer as “profeet” nie, maar as ’n “ketter” beskou is.⁵⁹ Volgens die Veiligheidskomitee was die publikasie dus irrelevant en vir die moderne kommuniste nie meer toepaslik nie. Die Veiligheidsraad het uiteindelik verklaar dat hoewel die propagandistiese inslag swaarder as die historiese waarde gewees het, daar nogtans ooreengekom is dat *Works* as sodanig nie ’n bedreiging vir staatsveiligheid inhou nie en gevolglik die verwerping van ’n besitverbod regverdig.

7. DIE OPHEFFING VAN DIE VERBOD OP DIE JV STALIN WORKS

Dit is so dat die opheffing van ’n besitverbod teen sekere “klassieke” kommunistiese literatuur veral die pers onkant betrap het. In Januarie 1982 was daar talle berigte in Suid-Afrikaanse koerante oor die opheffing van die besitverbod teen kommunistiese publikasies, waarby Stalin se *Works* ingesluit was. *Die Vaderland* het bekend gemaak dat die appèlraad ’n groter mate van toeskietlikheid openbaar het omdat “alles daarvan afhang of dit op ’n waarskynlikheidsgrondslag beoordeel, die waarskynlike leser sal aanspoor om staatsveiligheid aan te tas”.⁶⁰ In Pretoria het die *Oggendblad* berig dat die besitverbod opgehef is, maar dat dit nogtans ongewens sou wees om dit vryelik te versprei. Soos reeds genoem, het die besitverbod ’n onredelike stremming op navorsing geplaas.⁶¹ Ten spyte van die vergunning was daar steeds streng staats- en instellingsbeheer oor die benutting van die publikasies.

Volgens die Engelse koerant, *Evening Post*, was prof. Van Rooyen grootliks verantwoordelik vir die winde van verandering deur die “corridors of South African censorship” en dat hy “readily concedes the system to be the most stringent in the Western world”. Volgens hierdie berig het Van Rooyen beklemtoon dat “a pro-communist publication is not necessarily undesirable”, maar dat die inhoud daarvan nogtans streng beoordeel moes word.⁶² Ongeag die skynbare toegeeflikheid aan die kant van die appèlraad was die invoer- en verspreidingsverbod steeds tot in 1991 geldig. Volgens die aansoek om hersiening (“application for review”) deur die Direkoraat, is daar in ’n verslag, gedateer Januarie 1987, weereens verklaar en bevestig dat *Works* “conditionally not undesirable” is, met die motivering dat “the publication is confined to be made available in the normal manner in legal deposit and university libraries only”.⁶³

59 KAB: IDP 3/289 (Objectionable literature), band P87/01/58. J. Stalin Works (Resubmission). PC Smit, 21 September 1987, p. 3.

60 “Lenin, Stalin se werke in SA te koop”, *Die Vaderland*, 11 Januarie 1982.

61 “Besit van dié rooi boeke nie verbied”, *Oggendblad*, 12 Januarie 1982.

62 “Now the censors are saying yes to Marx – and sex”, *Evening Post*, 29 Julie 1982.

63 *Ibid.* J. Stalin Works (Resubmission). Directorate of Publications, 1987

In Mei 1987 het 'n buitelandse koerant, *Times*, berig dat Suid-Afrikaanse sensore die verbod op die publikasies, getitel *Communist manifesto* deur Karl Marx en die *Collected works* deur Vladimir Lenin opgehef het. Die beriggewer, Michael Parks, wys daarop dat die ontbannings tydens die noodtoestande, volgens Van Rooyen se oordeel, as 'n middel tot 'n doel kon dien om die “kommunistiese aanslag” teen Suid-Afrika af te weer. Van Rooyen het selfs sover gegaan om te beweer dat “keeping them banned perhaps even adds to what potential there may be here for revolution ... both (by) giving them an undeserved reputation and stifling debate on the country’s future”.⁶⁴ Ondanks prof. Van Rooyen se kommentaar het die invoer- en verspreidingsverbod op *Works* steeds geld.

Na vier jaar het die Direkoraat vir Publikasies op 22 Maart 1991 'n amptelike dokument uitgevaardig waarin verklaar is dat Stalin se *Works* nie ongewens is nie. In die kennisgewing van die regeringsdokument is bevestig dat die publikasie goedgekeur en alle beperkings ter syde gestel is.⁶⁵ Daarmee is die algehele verbod teen Stalin se *Works*, asook die geskrifte van die Noord-Koreaanse leier, Kim Ill Sung, sowel as dié van Ho Chi Minh en Vladimir Lenin, opgehef. Patrick Bulger van *Business Day* het skertsend berig dat dit ironies is dat die Publikasieraad, wat daarop ingestel was om die publiek teen “mundane” kommunistiese literatuur te beskerm, “have quietly unleashed a revolution on the reading public in the form of the prodigious literary output of this century’s more important Eastern dictators”.⁶⁶ Weens die skynbare “rewolusie” het C Merrett dit beskou as 'n uitvloeisel van die beweging na groter meningsvryheid (“freedom of opinion”). Volgens Merrett was dit tekenend van die verandering na groter openheid en deursigtigheid in sensuurorgane in dié tydperk wat hy as die “glasnost-jare” tussen 1990 en 1993 bestempel het.⁶⁷ Die publiek het uiteindelik toegang tot Stalin se geskrifte verkry en die debakel rondom sensuur en die verbod op kommunistiese werke het gevolglik ten einde geloop.

8. SLOT

Die kontroversie rondom die versamelde geskrifte van Stalin in *Works* was hoofsaaklik 'n uitvloeisel van die veranderende opvatting oor publikasiebeheer van die apartheid-sensuurorgane gedurende die laat sewentiger- en vroeë tagtigerjare. Dit is veroorsaak deur politiek-ideologiese redes, soos die diepgewortelde vrees

64 “S. Africa lifts ban on Marx, Lenin: Censors also considering releasing works by Mao, Stalin”, *Times*, 8 Mei 1987.

65 KAB: IDP 3/289 (Objectionable literature), band P91/02/92. J. Stalin Works (Resubmission). Government Notice. Setting aside of declaration that publications are undesirable, 1991.

66 P Bulger, “At last, we may yawn our way through the revolution”, *Business Day*, 25 Februarie 1991.

67 Merrett, p. 194.

vir die verspreiding van kommunistiese literatuur onder spesifiek die nie-blanke meerderheidsbevolking van Suid-Afrika en as stimulus tot rewolusie. Die blote onkunde en wanpersepsies oor kommunisme in die geheel het die kontroversiële kwessie versterk. Veral na prof. Van Rooyen se aanstelling was daar ’n verslapping in die keurings- en beoordelingsproses van publikasies. Dit het meegebring dat daar ’n groter mate van kundigheid was om regverdigheid te bevorder. ’n Benadering van “repressive tolerance”, met oorwegings soos die uitwerking van die inhoud van ’n publikasie op die waarskynlike leser en die waarde van kennisverruiming, is byvoorbeeld in aanmerking geneem.

As wêreldpolitieke leier was Joseph Stalin nie net ’n charismatiese, dog tirannieke, leier nie, maar ook ’n skrywer. Sy versamelde werke was steeds die enigste primêre bron wat eerstehandse denke en ervarings van hom bevat het. Grootliks as gevolg van die konstante pleidooi vir leervryheid is daar toenemend druk uitgeoefen vir die beskikbaarstelling van publikasies vir akademiese en navorsingsdoeleindes. Die appèlraad van publikasies het die platform geskep vir appellante om die saak vir die ontbanning van sekere pro-kommunistiese publikasies verder te voer. Volgens hul appèl kon die raadpleeg van *Works* die leemte in hul begrip van kommunisme en Stalin se politiek-filosofiese denke help vul. Die gedagte was dat selfs sy geskryfte ’n “potency of life” bevat het wat nie soseer as waardeloos beskou kon word nie. Die uiteindelijke opheffing van ’n besitverbod en die algehele opheffing daarvan in 1991, op die vooraand van demokratiese oorgang na ’n meerderheidsbewind in 1994, kan as ’n oorwinning vir die leervryheid en die vryheid van publikasies bestempel word.